

MARTIN LUTHER

Veliki i Mali katekizam

BIBLIOTHECA FLACIANA

SVEZAK XIII

Martin Luther
Veliki i Mali katekizam

RECENZENTI

dr. Davorin Peterlin
dr. Nela Veronika Gašpar

UREDNIK

dr. Lidija Matošević

MARTIN LUTHER

Veliki i Mali katekizam

PREVELA

dr. Marina Miladinov

Teološki fakultet
“Matija Vlačić Ilirik”
ZAGREB, prosinac 2009.

NASLOV IZVORNIKA

D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. 30. Band, Erste Abteilung. Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1910. Deutsch Katechismus (Der Große Katechismus), 1529. Str. 123-238. Der kleine Katechismus, 1529. Str. 243-261.

NAKLADNIK

Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“,
Radićeva 34, Zagreb

ZA NAKLADNIKA

dr. Lidija Matošević

PRIJEVOD

Marina Miladinov

TEOLOŠKA REDAKCIJA

Lidija Matošević

TEOLOŠKO-JEZIČNA LEKTURA

Ruben Knežević

PRIJELOM, GRAFIČKA PRIPREMA

I OPREMA KORICA

Mario Aničić i Jele Dominis, _ured

TISAK I UVEZ

Grafički zavod Hrvatske,
Radnička cesta 210, Zagreb

© za hrvatski prijevod Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“,
Radićeva 34, Zagreb, 2009.

Sva prava pridržana. Ni jedan dio ove knjige ne smije se bez odobrenja nakladnika reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku, ni na koji način, elektronički ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili pohranjivanje u bazu podataka.

Izdanje ove knjige pripomogli su novčanom potporom:

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Martin Luther Bund

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem xxxxxx

SADRŽAJ

PREDGOVOR HRVATSKOM IZDANJU (M. Turk)	7
VELIKI KATEKIZAM (1529.)	9
Predgovor Martina Luthera	11
Uvod	15
Prvi dio	19
Deset božjih zapovijedi	19
Prva zapovijed	19
Druga zapovijed	24
Treća zapovijed	27
Četvrta zapovijed	30
Peta zapovijed	37
Šesta zapovijed	39
Sedma zapovijed	42
Osma zapovijed	45
Deveta i Deseta zapovijed	49
Drugi dio	57
O vjeri	57
Prvi članak	57
Drugi članak	59
Treći članak	61
Treći dio	65
Očenaš	65
Prva prošnja	68
Druga prošnja	69
Treća prošnja	71
Četvrta prošnja	72
Peta prošnja	74
Šesta prošnja	75
Posljednja prošnja	77
O krštenju	79
O sakramentu oltara	87
Kratka opomena k ispovijedi	95
MALI KATEKIZAM (1529.)	99
Deset zapovijedi	101
Vjerovanje	104
Očenaš	106
Sakrament svetoga krštenja	109
Pet pitanja za one koji žele primiti Sakrament oltara	111
Sakrament oltara	113

PREDGOVOR HRVATSKOM IZDANJU

Krajem prvog desetljeća dvadesetprvog stoljeća na sam spomen religije općenito i kršćanstva posebno postavlja se pitanje o smislu. Što je vjera? Koja se vjerska učenja i na koji način tiču nas modernih, odnosno postmodernih ljudi? Kako je moguće da se događaji koji su se zbili prije stotina ili čak tisuća godina odnose na probleme koji obuhvaćaju današnje čovječanstvo? Već površan opis današnjega svijeta podsjeća nas na to da je danas više nego ikad čovječanstvo suočeno s pitanjima čiji odgovori znače razliku između nade u budućnost i opće katastrofe. Etnička i rasna mržnja, takozvani sukob civilizacija, pogubni odnos prema okolišu te nemogućnost odgovora na pitanje o ljudskom postojanju bez opasnosti od beskrajnog fragmentiranja samo su neke od oznaka krize u kojoj se danas nalazimo.

Pred nama je tekst koji je proizašao iz jedne takve prijašnje krize. Martin Luther, krivnjom i osjećajem vlastite nedostatnosti potišten čovjek kasnoga srednjega vijeka, tih i skroman redovnik u katoličkom redu sv. Augustina, duboko promišljen i temeljito učen genij kršćanske teologije te neustrašiv i nezaustavljiv crkveni i društveni reformator šesnaestoga stoljeća, ovim je svojim djelima odgovorio na pitanja svoga vremena koja su na značajan način pitanja koja su s nama još i danas.

Čuveni filozof Immanuel Kant, i sam dio intelektualne tradicije proizašle od Luthera, postavio je ta ista pitanja na sljedeći način: Što mogu znati? Što mi je činiti? Čemu se mogu nadati? To su središnja pitanja ljudskog postojanja. Što znači biti čovjekom, biti stvoren na sliku Božju i biti slobodan. Lutherovi i Kantovi odgovori danas se mogu promatrati s određene povijesne udaljenosti te kao dosljedan izražaj njihova vremena. U slučaju Luthera to je kasni srednji vijek, u slučaju Kanta to je rano moderno doba. Pitanje koje se današnjem čitatelju Lutherovih katekizama neizbježno postavlja jest: što ti tekstovi danas znače za nas. Koje današnje odgovore Luther preispituje. Naši odgovori na ta pitanja jednako su važni za našu sadašnjost i budućnost kao što su Lutherovi i Kantovi odgovori bili važni za njihovo vrijeme.

Fokus Lutherovih katekizama može se današnjem čitatelju učiniti kao usko povezan uz razne crkvene dogme i teološke posebitosti protestantizma. Takav je stav samo dio šireg značenja ovih tekstova. Njihov povijesni kontekst odredio im je jezik i sadržaj, a njihov književni stil poznat je još iz antike. Lutherov izravan uzor jest naravno sv. Augustin i njegov *Enchiridion*. Baš kao kod sv. Augustina, tako i Lutherov tretman općih mjesta kršćanske teologije iznenađuje čitatelja svojom jasnoćom koja ne banalizira kompleksnost misli koje predstavlja. Gotovo je nemoguće sažetije prikazati osnovne postavke kršćanskih odgovora na pitanje o ljudskoj egzistenciji bez da se u procesu izgubi dubina i širina te gotovo neiscrpna mudrost koja proizlazi iz naoko jednostavnih tvrdnji.

Ovi su tekstovi već stoljećima dio bogate tradicije evangeličkih-luteranskih konfesionalnih dokumenata koji su u toj tradiciji dio svakodnevnog preispitivanja te su izvorna misao svakog odgovora novim izazovima današnjice. Veliki luteranski

teolog dvadesetoga stoljeća, po nekima jedan od najvećih kršćanskih teologa svih vremena, Paul Tillich, upozoravao je u svojim djelima na opasnost gubljenja „protestantskog načela“ teologije. Protestantsko načelo nije nikakva teološka provincija rezervirana za pojedine kršćanske zajednice nego je načelo živoga duha cjelokupne kršćanske tradicije. Ukratko, protestantsko načelo upozorava da se ništa konačno ne smije proglasiti beskonačnim i da se ništa preliminarno ne smije proglasiti apsolutnim. Tillich je protestantsko načelo izveo izravno iz Lutherovih katekizama. Ako za današnje vrijeme postoji jedna poruka koju možemo izvući iz ovih tekstova onda se ona sastoji u tome da nas oni pozivaju na preuzimanje odgovornosti za naše pokušaje pronalaženja apsoluta u nekim preliminarnim stvarima. Pred nama je dakle u ovome novom stručnom prijevodu jedan od najvećih izazova koji si možemo postaviti. U ovom smo tekstu suočeni s nizom odgovora na pitanja koja si svaka generacija i svaka povijesna epoha iznova postavlja.

Današnji je svijet obilježen velikim napretkom prirodnih znanosti i svaki se odgovor iz Lutherova doba može doživjeti kao vraćanje na neko ranije jednostavnije doba u kojemu problemi današnjice nestaju, jer su pojmovna oruđa koja su bila dostupna Lutheru nedostatna za iscrpni opis današnje stvarnosti. Prije nego što prepustimo Luthera nekome davno prošlom dobu pokušajmo zajedno s njim odgovoriti na pitanja koja nas danas potiču i uznemiruju. Zašto smo tu? Koja je svrha ljudskih bića? Što znači biti čovjekom? Ako tako pristupimo ovim tekstovima otvara nam se odjednom novi pogled kako na nas same tako i na Martina Luthera i njegovo doba.

Dr. Mladen Turk
Chicago, Dan Reformacije 2009.

VELIKI KATEKIZAM
(1529.)

Predgovor Martina Luthera

Za to što se tako ustrajno bavimo katekizmom i što želimo i preklinjemo druge da se njime bave imamo nemale razloge. Vidimo, naime, da su mnogi propovjednici i pastori u tom pogledu nažalost prilično nemarni i time omalovažavaju i svoju službu i taj nauk; neki zato što se smatraju velikima i uzvišenima, a drugi iz puke lijenosti i zato što brinu samo za svoje trbuhe, postavljajući se prema toj stvari kao da s njome nemaju nikakve druge veze nego to što su pastiri ili propovjednici za volju svojih trbuha te nemaju nikakvoga drugog posla nego trošiti imovinu dokle god žive, kao što su bili navikli činiti pod papinstvom. I iako sad imaju sve ono što trebaju propovijedati i naučavati izloženo pred sobom tako obilno, jasno i jednostavno, u tolikim odličnim knjigama (i ispravne *Sermones per se loquentes*, *Dormi Secure*, *Paratos* i *Thesaurus*, kako su se te knjige ranije nazivale), oni ipak nisu tako pobožni i poštenu da kupe te knjige, a čak i onda kada ih imaju, uopće ih niti ne pogledaju ili pročitaju. Ah, to su takvi sramotni proždrljivci i sluge vlastitih trbuha da bi bilo bolje kada bi bili svinjari ili čuvari pasa nego dušobrižnici i pastiri.

I sada, kada su oslobođeni beskorisnih i teških brbljarija sedam kanonskih sati, o kada bi barem umjesto toga ujutro, u podne i navečer pročitali pokoju stranicu ili dvije Katekizma, molitvenika, Novog zavjeta ili nečeg drugoga iz Biblije i izmolili Očenaš za sebe i svoje župljane, tako da ukažu čast i zahvalnost evanđelju koje ih je izbavilo od mnogih tereta i muka, i kada bi osjetili barem malo srama zato što poput svinja i pasa ne uspijevaju zapamtiti ništa više od evanđelja osim takve lijene, štetne i sramotne tjelesne slobode! Jer nažalost, običan puk ne mari baš mnogo za evanđelje i ne uspijevamo postići ništa osobito čak i ako u to uložimo sav svoj trud. Pa što će onda tek nastati ako budemo nemarni i lijeni, kao što smo bili pod papinstvom?

Tome valja dodati i sramni porok i tajnu pošast sigurnosti i sitosti, naime to što mnogi smatraju Katekizam bijednim i oskudnim naukom, koji mogu jednom preletjeti i odmah sve znati, a zatim baciti knjigu u kut i takoreći se sramiti dalje iz nje čitati. Štoviše, i među plemstvom se mogu pronaći mnogi besprizornici i bijednici koji tvrde kako nema više nikakve potrebe za pastirima ili propovjednicima, budući da sve stoji u knjigama i svatko može lako iz njih to sam naučiti. I tako mirne duše ostave župljane da propadaju i raspojasaju se, dok pastiri i propovjednici itekako pate od nevolje i gladi, baš kao što su budalasti Nijemci i zaslužili. Jer mi Nijemci imamo takav sramotan narod i moramo ga podnositi.

Ali za sebe kažem sljedeće: i ja sam doktor i propovjednik, zacijelo sam, dapače, jednako učen i iskusan kao što su svi oni koji imaju takvu drskost i sigurnost; a ipak, postavljam se kao dijete koje uče Katekizmu i svakoga jutra i kad god imam vremena čitam i izgovaram riječ po riječ Očenaš, Deset zapovijedi, Vjeronanje, Psalme i tako dalje. I još uvijek moram čitati i učiti svakoga dana, a ipak ne mogu time ovladati onako kako bih želio i moram ostati dijete i učenik Katekizma, a i rado to činim. A oni fini, izbirljivi momci željeli bi jednim površnim čitanjem odmah postati doktori

iznad svih doktora, sve znati i ne trebati više ništa. Pa i to je svakako siguran znak da preziru i svoju službu i duše naroda, štoviše, čak i Boga i njegovu riječ. Oni i ne moraju pasti, jer već su pali i to užasno, i trebali bi ponovno postati djeca i početi učiti abecedu za koju zamišljaju da su je već odavno prerasli.

Stoga molim te lijenčine i nazovi-svece da se za ljubav Božju daju razuvjeriti i povjeruju da doista, doista nisu tako učeni niti tako veliki doktori kao što zamišljaju; te da nikada više ne pomisle kako su završili s učenjem ovih tekstova ili da sve znaju dovoljno dobro, čak i ako im se čini da im prilično dobro ide. Jer čak i da to najbolje znaju i mogu (što je, međutim, nemoguće u ovom životu), tu se još mogu steći brojna korisna i plodna saznanja ako se svakodnevno čita i uvježbava mišlju i riječju. Jer Duh Sveti prisutan je pri takvom čitanju i govoru i mislima te uvijek dodaje sve više svjetla i pobožnosti, tako da svakoga dana to prija i usvaja se sve bolje i bolje, kao što je i Krist obećao u Mt 18: „Jer gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima.“

Osim toga, nevjerovatno je učinkovita pomoć protiv đavla, svijeta, tijela i svih zlih misli kada je čovjek zaokupljen Božjom riječju te o njoj razgovara i promišlja; stoga i prvi psalam hvali kao blažene one koji se dan i noć bave Božjim zakonom. Nema dvojbe o tome da nećeš zapaliti jačeg tamjana ili drugog mirisa protiv đavla nego tako da budeš zaokupljen Božjim zapovijedima i riječima te da o njima govoriš, pjevaš ili misliš. Jer to je doista prava sveta vodica i sveti znak od kojega on bježi i kojim ga se može otjerati. Pa samo iz tog razloga trebao bi već biti sretan da tako nešto čitaš, izgovaraš, promišljaš i baviš se njime, čak i kad ne bi imao drugog ploda i koristi od toga osim da na taj način možeš otjerati đavla i zle misli. Jer on ne može čuti niti podnijeti Božju riječ. A Božja riječ nije poput drugih pustih brbljarija, poput onih o Dietrichu iz Berna i slično, nego kao što kaže Pavao u Poslanici Rimljanima 1, „snaga Božja“, dapače, snaga Božja koja nanosi đavlu usijanu bol, a nas toliko ojačava, tješi i potpomaže.

Ali kakve koristi od mnogih riječi? Sve i da nabrojim svu korist i sve plodove koje donosi Božja riječ, gdje bih pronašao dovoljno papira i vremena? Đavla se naziva znalcem od tisuću vještina, pa čime da onda nazovemo Božju riječ, koja takvog znalca od tisuću vještina tjera i uništava sa svim njegovim vještinama i moćima? To doista mora biti znalac od više od stotinu tisuća vještina. Pa hoćemo li onda lakomisleno prezreti takvu snagu, korist, moć i plodove – osobito mi koji se smatramo pastirima i propovjednicima? Ako je tako, onda ne samo da nam ne trebaju dati ništa za žderanje, nego nas trebaju i prognati psima i nabaciti se na nas gnojem, jer mi ne trebamo ovo svakoga dana samo onako kao što trebamo naš kruh svagdanji, nego to također moramo imati svakoga dana za borbu protiv svakodnevnih i nesmiljenih napada i zamki đavla, znalca od tisuću vještina.

Pa kad to ne bi bilo dovoljno da nas opomene kako trebamo svakoga dana čitati Katekizam, morala bi nas na to dovoljno natjerati sama Božja zapovijed, jer on ozbiljno nalaže u Pnz 6 kako uvijek trebamo promišljati njegov nalog, dok sjedimo, hodamo, stojimo, ležimo i ustajemo, i uvijek ga trebamo imati pred očima i u rukama

kao trajni simbol i znak. On to sasvim sigurno nije tako ozbiljno naložio i zahtijevao bez razloga, nego zato što poznaje opasnost u kojoj se nalazimo i našu nevolju, kao i neprestane i bijesne napade i iskušenja đavla, te nas želi upozoriti, opremiti nas i sačuvati od njih, kao da nam daje dobar oklop protiv njihovih plamenih strelica i dobar lijek protiv njihove otrovne i zle zaraze i štete.

O, kakve smo mi lude i bezumne budale kada, iako moramo zauvijek živjeti i boraviti među takvim moćnim neprijateljima kao što su demoni, ipak preziremo svoje oružje i obranu i odviše smo lijeni i da ih pogledamo ili o njima razmišljamo!

A što drugo čine oni uobraženi i drski sveci, koji nisu spremni ni sposobni svakodnevno čitati i izučavati Katekizam, budući da se smatraju daleko učenijima od samoga Boga i svih njegovih svetih anđela, proroka, apostola i svih kršćana? Jer kao što se sam Bog ne srami naučavati te stvari svakodnevno, kao da ne zna ništa bolje što bi naučavao, i uvijek naučava jednu te istu stvar, ne lačajući se ničega novoga ili drugačijeg, i kao što svi sveci ne znaju ništa bolje ili drugačije što bi mogli učiti i ne mogu to nikada naučiti do kraja, nismo li mi najfinija sorta kad nam može i na pamet pasti da, nakon što smo to jednom pročitali ili čuli, već sve znamo te nam nije potrebno to dalje čitati ili učiti? Nego možemo u jednom satu naučiti sve ono što sam Bog ne može prestati naučavati, iako se bavi tim naučavanjem od početka do kraja svijeta, a svi proroci zajedno sa svim svecima imali su tu što učiti i još uvijek su ostali učenici te moraju to i dalje biti?

Jer jedno je sigurno: tko tako dobro poznaje Deset zapovijedi, taj mora poznavati i čitavo Sveto pismo kako bi u svim stvarima i slučajevima mogao posavjetovati, pomoći, utješiti, presuditi i odlučiti, kako u duhovnim, tako i u svjetovnim stvarima, i biti sudac nad svim naucima, staležima, duhovima, zakonima i svemu ostalome čega bi u svijetu moglo biti. I što je drugo čitav psaltir nego gomila misli i vježbi o prvoj zapovijedi? A ja zasigurno znam da takvi lijeni trbusi i drski duhovi ne razumiju niti jedan jedini psalam, a kamoli čitavo Sveto pismo; a ipak se pretvaraju da poznaju Katekizam i preziru ga, iako je on kratki izvadak i prijepis čitavog Svetoga pisma. Stoga ponovno molim sve kršćane, a osobito pastore i propovjednike, da si ne umišljaju prerano da su doktori i da sve znaju – jer se umišljanjem često dosta izgubi, kao i krojenjem od nategnute tkanine¹ – nego neka svakodnevno marljivo uvježbavaju katekizam i neprestano se njime bave, a k tome neka se revno čuvaju otrovne zaraze takve sigurnosti i mračnih stručnjaka. Neka ustraju u čitanju, naučavanju, učenju, razmišljanju i promišljanju te neka ne odustanu sve dok ne iskuse i uvjere se da su tim silnim učenjem ubili đavla i postali učeniji skoro i od samoga Boga i svih njegovih svetaca.

Ako ulože toliki trud, ja im obećavam, a toga će i sami postati svjesni, da će to uroditi velikim plodom i da će Bog od njih načiniti odlične ljude, tako da će s

¹ Teško prevodiv izričaj. Može značiti: “namakanjem i natezanjem tkanine dosta se izgubi”; ili: “kod nenamoćene tkanine dosta se izgubi”, ili pak nešto slično. “Duencken” znači i umišljanje i namakanje, a u hrvatskom bi bez te igre riječi cijela stvar izgubila smisao. *Nap. prev.*

vremenom i sami lijepo priznati da, što se duže i više bave katekizmom, o njemu sve manje znaju i sve više o njemu trebaju učiti. I tada će im tek početi pošteno prijati, kao što se događa s gladnima i žednima, ono što sada od silnoga obilja i zasićenosti ne mogu niti omirisati. Dao Bog za to svoje milosti. Amen.

Uvod

Ovu propovijed sastavili smo i započeli kako bi poučila djecu i priproste ljude. Stoga se u stara vremena na grčkom jeziku nazivala katekizmom, što znači pouka za djecu, naime ono što svaki kršćanin svakako treba znati, tako da se onaj tko to ne zna ne može ubrojiti u kršćane niti pristupiti bilo kojem sakramentu, baš kao što obrtnik koji ne poznaje pravila i običaje svoga obrta mora biti izbačen i proglašen nesposobnim. Stoga moramo mlade itekako dobro poučiti onim dijelovima koji pripadaju Katekizmu ili propovijedi za djecu te ih naučiti da ih tečno i spremno izgovaraju te da ih marljivo uvježbavaju i bave se njima. Stoga je dužnost svakog oca obitelji da barem jednom tjedno pita i preispita svoju djecu i služinčad kako bi se uvjerio što o tome znaju ili uče te, ako ne znaju, da ih revno na to navede. Jer dobro se sjećam onoga vremena, a to je čak i danas svakodnevna pojava, kada su se mogli pronaći sirovi stari i ostarjeli ljudi koji ništa nisu znali i još uvijek ne znaju o tim stvarima, a ipak pristupaju krštenju i Večeri Gospodnjoj te se koriste svim onim što pripada kršćanima, iako bi oni koji dolaze na pričest trebali znati više i potpunije razumjeti čitav kršćanski nauk od djece i novih učenika. Međutim, za obični se puk zadovoljavamo ovim trima dijelovima, koji su ostali u kršćanstvu od starih vremena, ali se nisu baš ispravno naučavali i provodili, dokle god i staro i mlado, svi koji se nazivaju kršćanima i žele to biti, dobro to ne izuče i ne upoznaju. A to su sljedeći dijelovi:

Kao prvo:

Deset Božjih zapovijedi

Prva: Nemoj imati drugih bogova uz mene.

Druga: Ne uzimaj uzalud imena Gospodina² Boga svoga.

Treća: Sjećaj se da svetkuješ dan odmora³ [subotni].

Četvrta: Poštuj oca svoga i majku svoju.

Peta: Ne ubij!

Šesta: Ne učini preljuba!

Sedma: Ne ukradi!

Osma: Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga!

Deveta: Ne poželi kuće bližnjega svoga!

Deseta: Ne poželi žene bližnjega svoga; ni sluge njegov, ni sluškinje njegove, ni vola njegov, ni magarca njegov, niti išta što je bližnjega tvoga.

² U hrvatskom prijevodu (Zagrebačka Biblija): Jahve. *Nap. ur.*

³ *Dan odmora* – prema njemačkom izvorniku. *Nap. ur.*

Kao drugo:

Glavni članci Našega Vjerovanja

Vjerujem u Boga, Oca svemogućega, Stvoritelja neba i zemlje.
I u Isusa Krista, jedinorođenoga Sina Božjega, Gospodina našega,
koji je začet po Duhu Svetom, rođen od Marije djevice, mučen pod
Poncijem Pilatom, raspet, umro i pokopan, sašao u kraljevstvo
mrtvih, treći dan uskrsnuo od mrtvih,
uzašao na nebesa; sjedi o desnu Boga Oca svemogućega,
odonud će doći u slavi suditi žive i mrtve.
Vjerujem u Duha Svetoga,
svetu Crkvu kršćansku, općinstvo svetih,
oproštenje grijeha,
uskrsnuće mrtvih
i život vječni.
Amen.

Kao treće:

Molitva ili Očenaš, onako kako je Krist naučavao

Oče naš, koji jesi na nebesima,
sveti se ime tvoje.
Dođi kraljevstvo tvoje.
Budi volja tvoja, kako na nebu tako i na zemlji.
Kruh naš svagdanji daj nam danas.
I otpusti nam duge naše
kako i mi otpuštamo dužnicima našim.
I ne uvedi nas u napast,
nego izbavi nas od zla.
Jer tvoji su kraljevstvo i snaga
i slava u vijeke vjekova.
Amen.

To su najnužniji dijelovi, koje najprije treba naučiti napamet od riječi do riječi i koje se naša djeca trebaju naviknuti izgovarati svakoga dana kada ujutro ustanu i kada sjednu za objed i kada pođu na počinak; i prije nego što to izgovore ne treba im dati ni jela ni pića. Isto tako, svaki otac obitelji ima obvezu činiti isto sa svojom služinčadi, slugama i sluškinjama, a ne da ih drži u kući iako ne znaju te stvari i ne žele ih naučiti. Jer čovjeka koji je tako sirov i buntovan da ne želi naučiti te stvari ne treba trpjeti, jer u tim je trima tekstovima kratko, ugrubo i sasvim jednostavno sažeto sve ono što imamo u Svetome pismu; jer mili oci ili apostoli (koji god bili) saželi su ovdje ono što čini kršćanski nauk, život, mudrost i učenost, ono o čemu

kršćani govore i prema čemu se ravnaju te čime se bave.

Pa nakon što se shvate ta tri teksta, priliči znati reći nešto i o našim sakramentima (koje je postavio sâm Krist), naime o krštenju i o Kristovu svetome tijelu i krvi; treba dakle znati tekst koji Matej i Marko navode na kraju svojih Evanđelja o tome kako se Krist oprostio od svojih učenika i poslao ih u svijet.

O krštenju

Podite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio.

Tko uzvjeruje i pokrsti se, spasit će se, a tko ne uzvjeruje, osudit će se.

Toliko je dovoljno za priprostog čovjeka da zna od Svetoga pisma što se tiče krštenja. Na sličan način govorit ćemo i o drugom sakramentu, naime kratkim i jednostavnim riječima, uz pomoć teksta svetoga Pavla.

O sakramentu⁴

Naš Gospodin Isus Krist, one noći kad bijaše predan, uze kruh, zahvali, razlomi, i dade svojim učenicima i reče: Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje koje se za vas predaje. Ovo činite meni na spomen.

Tako uze i čašu, pošto večeraše, zahvali i dade im govoreći: Uzmite je i razdijelite među sobom. Ova čaša novi je Savez u mojoj krvi koja se za vas proljeva na otpuštenje grijeha. Ovo činite, kad god iz nje pijete, meni na spomen.⁵

Tako se dospjeva do ukupno pet tekstova čitavoga kršćanskog nauka, kojima se treba neprestano baviti i od riječi do riječi ih zahtijevati i preslušavati. Jer nemoj se uzdati u to da će mladi to naučiti i upamtiti samo iz propovijedi. Ako se pak ti dijelovi znaju, nakon toga se može naučiti i nekoliko psalama ili pjesama, što su napravljeni kao njihov dodatak i pojačanje, a koji će uvesti mladež u Sveto pismo i svakodnevno ga kroza nj voditi.

Ali ne bi trebalo biti dovoljno da se može samo upamtiti i riječi naizust izgovarati, nego se mladež treba naviknuti pohađati propovijed, osobito u vrijeme koje propisuje Katekizam, kako bi čuli njihovo tumačenje i naučili razumjeti što sadrži svaki pojedini dio pa da ga mogu i izgovoriti onako kako su ga naučili i lijepo ispravno odgovoriti kada ih se pita, kako se ne bi propovijedalo bez koristi i ploda. Jer zato se trudimo često propovijedati iz Katekizma kako bi se on usadio omladini, zato ne govorimo

⁴ Ovdje se pod "sakramentom" misli na Večeru Gospodnju. *Nap. ur.*

⁵ U ove je navode uklopljeno više biblijskih ulomaka. *Nap. ur.*

velikim i oštrim riječima, nego ukratko i sasvim jednostavno, kako bi im Katekizam ušao u glavu i ostao u sjećanju. Stoga ćemo se sada posvetiti navedenim dijelovima po redu i što je jasnije moguće o njima govoriti koliko je potrebno.

Prvi dio

DESET BOŽJIH ZAPOVIJEDI

Prva zapovijed

Nemoj imati drugih bogova uz mene.

Trebaš jedino mene smatrati svojim Bogom. Što to znači i kako to valja shvatiti? Što znači imati jednoga Boga i tko je to Bog? Odgovor glasi: jedan Bog, to je onaj od kojega valja očekivati sve dobro i kojemu se valja utjecati u svim nevoljama. Prema tome, imati jednoga Boga ne znači ništa drugo do uzdati se i vjerovati u njega svim svojim srcem; jer kao što sam često govorio, jedino povjerenje i vjera srca čine oboje: i Boga i idola. Ako su vjera i povjerenje ispravni, onda je i tvoj Bog pravi; i obrnuto: ondje gdje je povjerenje loše i neispravno, tu nema ni pravoga Boga. Jer to dvoje pripada zajedno, vjera i Bog. Stoga je ono čemu posvetiš (kako kažem) svoje srce i na to se osloniš, ustvari tvoj Bog.

Stoga je smisao ove zapovijedi da potiče pravu vjeru i povjerenje srca, koje je usmjereno na pravoga i jedinog Boga te je privrženo samo njemu. I utoliko želi reći: pazi da samo mene smatraš svojim Bogom i ne traži drugoga uz mene: to jest, štogod ti dobrog nedostaje, to očekuj od mene i potraži kod mene, a kada te pogode nesreća i bijeda, drži se mene. JA, ja ću ti dati dovoljno i pomoći ti da se izbaviš iz svih nedaća, samo nemoj dati da tvoje srce bude privrženo bilo kome drugom ili da u njemu počiva.

Ovo moram malo grublje obrazložiti, tako da se razumije i upamti uz pomoć općih primjera suprotnosti. Postoje neki koji smatraju da imaju Boga i svega dovoljno ako imaju novca i imovine; oslanjaju se na to i hvale tako čvrsto i sigurno da ih ni za koga nije briga. Gledaj, imaju i oni boga, ali on se zove Mamon, a to su novac i imovina, jer njima je privrženo čitavo njihovo srce, i to je najuobičajeniji idol na svijetu. Onaj tko ima novac i imovinu osjeća se sigurnim te je radostan i bezbrižan kao da sjedi usred raja. I obrnuto: tko toga nema, očajan je i ogorčen, kao da uopće ne zna za Boga. Jer malo ćemo naći onih koji su vedra srca i koji se ne žale niti kukaju ako nemaju Mamona; on se lijepi i prijanja uz našu narav, slijedeći je i u grob.

Također, onaj tko se uzda u to i hvališe kako posjeduje veliku učenost, mudrost, silu, povlastice, rodbinu i čast, on također ima boga, ali ne onoga pravog, jedinoga Boga. To pak možeš vidjeti po tome kako su takvi ljudi samouvjereni, sigurni i ponosni zbog takvih dobara, i kako su ogorčeni kada tih dobara više nema ili im budu oduzeta. Stoga ponovno kažem da je pravo tumačenje ovoga dijela to da imati jednog Boga znači imati nešto u što se srce u potpunosti uzda.

Osim toga, gledaj što smo mi u svojoj sljepoći do sada provodili i činili pod papinstvom: kada je netko imao zubobolju, postio je i štovao svetu Apoloniju; ako je

bio u opasnosti od vatre, učinio je svetog Lovru svojim pomagačem u nevolji; ako se bojao pošasti, zavjetovao se svetom Sebastijanu ili Roku; i takvih strahota činili smo još nebrojeno mnogo te je svatko izabrao vlastitog sveca, štovao ga i zazivao ga da mu pomogne u nevolji. Ovamo pripadaju i oni koji rade još gore stvari, poput onih koji čaraju ili se bave crnom magijom te sklapaju savez sa đavlom kako bi im dao obilje novca ili im pomogao u ljubavnim stvarima, sačuvao njihovu stoku, vratio im izgubljeni posjed i tako dalje. Jer svi oni ulažu srce i povjerenje u nešto drugo osim pravoga Boga, ne očekujući od njega nikakvo dobro niti tražeći nešto kod njega.

Tako možeš lako shvatiti što i koliko ova zapovijed zahtijeva, naime da čovjek uloži čitavo svoje srce i uzdanje jedino u Boga i ni u koga drugoga. Jer imati Boga, kako lako možeš uvidjeti, ne znači uhvatiti ga rukama i staviti ga u torbu, ili ga pak zatvoriti u škrinju. Ali uhvatiti Boga znači da ga je srce zgrabilo i prionulo uz njega. A prijanjati uza nj srcem nije ništa drugo do imati u njega potpuno povjerenje. Iz tog razloga on nas želi odvratiti od svega drugoga što postoji izvan njega samoga i privući nas k sebi, budući da je on jedino vječno dobro. To je kao kada bi on rekao: ono što si do sada tražio od svetaca ili si se za to uzdao u Mamona ili bilo koga drugoga, to sada sve očekuj od mene i smatraj me onim tko će ti pomoći i obasuti te obiljem svih dobrih stvari.

Gle, tu sada imaš značenje pravog štovanja i bogoslužja, koje je ugodno Bogu i koje on nalaže pod prijetnjom vječnoga gnjeva: da srce, naime, ne smije poznavati nikakvu drugu utjehu ili uzdanje do njegove, i da se ne smije dati od toga otrgnuti, nego se za njega treba usuditi i uložiti sve što postoji na svijetu. Nasuprot tome lako ćeš vidjeti i prosuditi kako se svijet tašto odaje lažnom bogoslužju i idolopoklonstvu. Jer nikada nijedan narod nije bio tako bezdušan, a da nije uspostavio i održavao barem nekakvo bogoslužje. Pritom je svaki uzdizao u posebnog boga ono od čega se nadao dobru, pomoći i utjehi.

Tako su, na primjer, pogani, koji su se u potpunosti uzdali u silu i gospodarenje, uzdizali svoga Jupitera kao najvišega boga; drugi pak, koji su bili usmjereni na bogatstvo, sreću i užitak te lagodan život, štovali su Herkula, Merkura, Veneru ili druge; trudne žene pak Dijanu ili Lucinu i tako dalje; tako je svatko učinio svojim bogom ono za čime mu je srce žudjelo. Prema tome, čak je i prema mišljenju svih pogana imati boga značilo uzdati se i vjerovati, samo što je kod njih nedostajalo to što je njihovo uzdanje bilo pogrešno i krivo, budući da nije bilo usmjereno na jednoga Boga, uz kojega ne postoji doista nijedan drugi bog na nebu ni na zemlji. Stoga su pogani ustvari svoje izmišljene ideje i snove o bogu učinili idolom te su se uzdali u ono što naprosto nije bilo ništa. Tako je sa svakim idolopoklonstvom, jer ono se ne sastoji samo u tome da se načini i štuje neki kip, nego je prvenstveno u srcu, koje zjapi prema nečemu drugom te traži pomoć i utjehu od stvorenja, svetaca ili demona te ne mari za Boga niti ima u njega povjerenja da mu on želi pomoći, i ne vjeruje da sve ono dobro što doživljava dolazi od Boga.

Osim toga, postoji lažno bogoslužje i vrhunsko idolopoklonstvo koje smo mi dosada provodili i koje još uvijek prevladava u svijetu, a na njemu su zasnovani i

svi crkveni staleži, a ono se tiče same savjesti u tome što traži pomoć, utjehu i spas u vlastitim djelima te nastoji oteti nebo od Boga, računajući koliko se darovalo, postilo, služilo misa i tako dalje. Oslanja se na to i hvali time kao da nije spremno primiti bilo što od Boga kao dar, nego umjesto toga želi to vlastitim snagama steći i zaslužiti u izobilju, baš kao da nam on mora biti na službi i kao da je naš dužnik, a mi njegovi lenski gospodari. Što to znači nego svoditi Boga na idola, dapače, na „boga od jabuke“⁶ te uzdizati i smatrati sebe same Bogom? Ali to je pomalo preoštro i nije primjereno za mlade učenike.

Ali priprostima zato valja reći da trebaju dobro upamtiti i usvojiti značenje te zapovijedi: da se trebamo uzdati jedino u Boga i da trebamo od njega očekivati mnogo dobra, jer on nam daje tijelo, život, jelo, piće, hranu, zdravlje, zaštitu, mir i sva potrebna vremenita i vječna dobra, a k tome nas štiti od nevolje te nas spašava i pomaže nam ako nas zadesi kakvo zlo. Tako je jedino Bog onaj (kao što je toliko puta rečeno) od koga primamo sve dobro i koji nas rješava svake nesreće. To i jest razlog, kako smatram, zbog kojega mi Nijemci od davnina nazivamo Boga imenom (ljepše i priličnije od svih drugih jezika) koje je proizašlo iz riječice „dobro“, budući da je on vječni izvor iz kojega se prelijeva obilje dobara i izlijeva sve ono što je dobro i što se takvim naziva.

Jer bez obzira na to koliko nas dobra zadesilo od ljudi, ipak kažemo da od Boga primamo sve ono što primamo po njegovu nalogu i odredbi. Jer naši roditelji i svaka vlast, kao i svaki čovjek naspram svomu bližnjemu, imaju nalog da nam moraju činiti svako dobro, tako da mi to ne primamo od njih, nego kroz njih od Boga. Jer stvorenja su samo ruka, putovi i sredstva kojima Bog sve daje, kao što majci daje grudi i mlijeko kako bi ih ona pružila djetetu, kao što daje žito i sve što raste na zemlji za prehranu, jer nijedno stvorenje ne može samo stvoriti ništa od tih dobara. Zbog toga se nijedan čovjek ne smije pretvarati da nešto uzima ili daje, a da to nije naložio Bog, što se shvaća kao njegov dar i za što mu se zahvaljuje, kako zahtijeva ova zapovijed. Stoga ne treba odbacivati sredstva kojima stvorenja primaju dobro niti treba uznosito tražiti druge načine i putove od onih koje je odredio Bog. Jer to ne bi značilo primati od Boga, nego samo tražiti.

Neka svatko dakle pazi za sebe da tu zapovijed poštuje naveliko i navisoko prije svih stvari, a ne da je smatra za šalu. Ako dobro ispitaš i istražiš svoje vlastito srce, zacijelo ćeš otkriti je li ono privrženo jedino Bogu ili nije. Ako imaš takvo srce koje od njega očekuje obilje dobra, osobito u nevolji i nestašici, a k tome želi pustiti i ostaviti sve ono što nije Bog, onda imaš jedinoga i pravog Boga. I obrnuto: ako je tvoje srce privrženo nečemu drugom, od čega se nada većem dobru i pomoći nego od Boga, i ne hrli prema Bogu, nego od njega bježi kada se nađe u nevolji, onda imaš nekog drugoga, nekog idola.

⁶ Ne zna se točno što bi to trebalo biti; postoji mišljenje da je tu trebalo stajati *Abergott, idol*, ali urednici upućuju i na Grimmov rječnik, gdje se pak upućuje na *Apfelkaiser* i *Apfelkoenig* – ovo prvo bila bi nekakva marioneta od cara, a drugo postoji samo kod Luthera, također u značenju lažnoga, smiješnog kralja. *Nap.prev.*

Stoga, kako bi se vidjelo da Bog ne želi da to pustimo niz vjetar, nego da se trebamo ozbiljno toga pridržavati, pustio je da tâ zapovijed najprije strašno zagrmi, a nakon toga je dodao lijepo i utješno obećanje. Trebamo je zato poštivati i usaditi mladima kako bi je usvojili i upamtili.

Jer ja, Jahve, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran. Kažnjavam grijeh otaca – onih koji me mrze – na djeci do trećeg i četvrtog koljena, a iskazujem milosrđe tisućama koji me ljube i vrše moje zapovijedi.

Iako se te riječi odnose na sve zapovijedi (kao što ćemo ubrzo čuti), one se ipak pridružuju ovoj glavnoj zapovijedi zato što je od najveće važnosti da ljudi imaju ispravne misli u glavi; jer ondje gdje je glava ispravna, ispravan će biti i cijeli život, kao i obrnuto. Stoga nauči iz ovih riječi koliko je Bog gnjevan na one koji se uzdaju u bilo što drugo osim u njega, a kako je s druge strane dobar i milostiv prema onima koji se uzdaju i vjeruju samo u njega čitavim srcem; tako da njegov gnjev ne prestaje sve do četvrtoga pokoljenja, dok se s druge strane njegov blagoslov i dobrotu protežu na tisuće i tisuće ljudi. Stoga se ne smiješ ponašati tako sigurno i raspojasati se kao što to čine ljudi krutoga srca, misleći da uopće nije važno kako žive. On je Bog koji neće ostaviti neosvećenim ako se ljudi od njega odvrte i njegov gnjev neće splasnuti do četvrtoga pokoljenja, tako dugo dok ne budu potpuno istrijebljeni. Stoga se njega valja bojati, a ne prezreti ga.

To je također pokazao u svim povijestima i pripovijestima, kao što Sveto pismo obilato pokazuje, a i svakodnevno iskustvo još uvijek uči. Jer on je od početka istrijebljivao svako idolopoklonstvo i zbog njega kažnjavao i pogane i Židove, kao što i u današnje doba svrgava svako lažno bogoslužje, tako da oni koji u tome ustraju naposljetku moraju propasti. Stoga, iako i danas možemo naći uznosite, moćne i bogate besprizornike koji se prkosno hvališu svojim Mamonom, bez obzira na to je li Bog gnjevan ili se smije, te misle da će izdržati njegov gnjev, oni u tome ipak neće uspjeti, nego će svi propasti prije nego toga budu i svjesni, zajedno sa svim onim u što su se uzdali; baš onako kao što su skončali i svi drugi koji su se smatrali još sigurnijima i moćnijima.

I baš zbog takvih tvrdih glava koje zamišljaju da Bog, zato što samo promatra i pušta ih da se utabore, uopće ništa ne zna ili ne mari za te stvari, on i mora udariti na njih i kazniti ih tako da ne oprostni ni djeci njihove djece; tako da se svatko s time suoči i vidi kako to za njega nije nikakva šala. Jer oni su ti na koje on misli kada kaže: oni koji me mrze, odnosno oni koji ustraju u svojem prkosu i uznositosti; oni ne žele slušati ništa od onoga što im se propovijeda i kaže, a kada ih se kazni kako bi spoznali sebe i popravili se prije nego što započne prava kazna, oni se razbjese i prkose tako da doista zaslužuju taj gnjev, kao što danas svakodnevno vidimo kod biskupa i knezova.

Ali koliko god su strašne te prijetnje, toliko je još moćnija utjeha u obećanju da oni koji se drže jedino Boga mogu biti sigurni kako će im on ukazati milost,

odnosno obilje dobra i dobročinstava, i to ne samo njima, nego i njihovoj djeci i djeci njihove djece, sve do u tisuće i tisuće pokoljenja. To bi nas svakako moralo skloniti i potaknuti da uložimo svoje srce u Boga s potpunim povjerenjem, želimo li svako dobro, vremenito i vječno, budući da vrhovno veličanstvo čini tako divne ponude, tako nas srdačno mami i tako bogato obećava.

Stoga neka svatko to ozbiljno uzme k srcu i neka to ne smatra nečime što je izgovorio običan čovjek. Jer za tebe je to pitanje vječnog blaženstva, sreće i spasenja ili pak vječnoga gnjeva, bijede i patnje. Što bi više želio imati ili za čime više žudiš nego da ti on tako ljubazno obeća kako će štititi tebe i tvoje biće sa svim dobrima i pomoći ti u svakoj nevolji? Ali nažalost, ne nedostaje toga da svijet ništa od toga ne vjeruje niti to smatra Božjom riječju, budući da vidi kako oni koji se uzdaju u Boga umjesto u Mamona, podnose muku i nevolju, a Sotona im se uvijek ispriječi i brani im da dođu do novca, povlastica ili časti te se jedva uspijevaju održavati na životu. S druge strane, oni koji služe Mamonu imaju moć, povlastice, časti i imovinu te svu udobnost u očima svijeta. Stoga valja razumjeti ove riječi, koje smo upravo izrekli protiv toga lažnog privida, i znati da one lažu i ne varaju, nego se moraju obistiniti.

Razmisli sâm ili se raspitaj kod drugih pa mi reci: oni koji su uložili svu svoju skrb i trud u to da prikupe velike posjede i novac, što su naposljetku postigli? Otkrit ćeš da su izgubili sav trud i rad pa čak i ako su nagomilali velika bogatstva, ona su se rasula i nestala te se nikada nisu mogli radovati svojoj imovini, koja nakon njih nije dospjela niti do trećeg pokoljenja. Naći ćeš dovoljno primjera za to u svim povijestima, pa i u pričama starih i iskusnih ljudi, samo pogledaj i obrati na to pozornost. Šaul je bio velik kralj, izabran od Boga i pobožan čovjek, ali budući da je čvrsto zasjeo na položaj i pustio da mu srce potone te se vezao uza svoju krunu i moć, morao je propasti sa svime što je imao i čak mu nijedno od njegove djece nije preostalo. S druge strane, David je bio siromašan i prezren čovjek, progonili su ga i izbjegavali tako da mu život nigdje nije bio siguran; a ipak se dokazao pred Šaulom i postao kraljem. Jer te su se riječi morale potvrditi i obistiniti, budući da Bog ne može lagati niti varati; samo nipošto ne daj da te zavaraju đavao i svijet sa svojim prividom, jer on, doduše, neko vrijeme traje, ali naposljetku nije ništa.

Stoga naučimo dobro prvu zapovijed, tako da uvidimo kako Bog neće podnositi nikakvu uznositost niti uzdanje u bilo što drugo te od nas ne traži ništa više od iskrenog povjerenja u sve dobro, kako bismo ispravno i izravno išli svojim putem i koristili se svim dobrima koja nam Bog daje jednako kao što se postolar koristi svojom iglom, šilom i žicom za rad i nakon toga ih odlaže, ili kao što se putnik koristi prenoćištem, hranom i ležajem samo za privremenu potrebu; tako neka čini svatko u svome staležu prema Božjem nalogu i neka ne dopusti da išta od toga bude njegovim gospodarem ili idolom. To bi bilo dovoljno o prvoj zapovijedi, koju smo morali izdašno opisati riječima, budući da o njoj najviše toga ovisi, jer ondje gdje je (kao što smo već rekli) srce doista privrženo Bogu i gdje se ta zapovijed poštuje, sve će je druge slijediti.